

O-løp på Dalsyna, 26.08. 2020.

Birkenes idrettslag ønsker velkommen til orienteringsløp på et helt nytt kart som heter «*Øvre Røynås*». Den lille grenda med samme navn ligger sentralt innenfor det kartlagte området.

Kartet er blitt til ved et samarbeid mellom den erfarne karttegneren Stein Coward (OK Sør) og amatørsynfarer Trygve Løland.

Dagens løp er lagt til vestre del av terrenget, til samlingsplassen med det klingende navnet *Dalsyna*. Dette navnet beskriver beliggenheten til den forholdsvis nye boplassen på en treffende måte, noe du ser om du går veien litt nord for samlingsplassen til veibommen. Da kan du se ned til dalen med elva, hestefarmen *Myrane* og grendene *Åbål*, *Raen*, *Rugsland* og *Have*.

I den bratte lia lå *Åbålbakken*, bygd på dugnad i 1936, den gang Norges 4. største skibakke. Bakken var i bruk bare 3-4 sesonger. Den ble delvis ødelagt og tilgrodd under krigen og aldri oppbygd igjen. Offisiell bakkerekord er 62,5m, satt av tre hoppere i 1937. Det året var der to renn med deler av norgeseliten på plass. På det tidspunktet var rekordene i Vikersund og Holmenkollen henholdsvis 85m og 54,5m. (Sistnevnte satt i 1938).

Godt voksne o-løpere kjenner sikkert navnet Kåre Birkeland. Han var en av mange «vanlige» ungdommer som satte utfor denne storbakken som tenåring. Kåre landet på 41m, – på gummistøvler! Seinere ble han kretsmester i både langrenn og kombinert, og som kjent for de fleste, var han «mister orientering» i Birkenes i en drøy menneskealder.

Ei av Birkenes' mange toppturløyper svinger en kort strekning innom o-kartet. Det gjelder turen til *Haustarfjellet* som ligger på Haveheia høyt over gårdene med flott utsikt over dalen og Topdalselva. Der oppe var det at hjuringene kunne stå og *hauste* til de heime om det snart var på tide å avslutte den pålagte, men kjedelige gjetinga for dagen. (Se turkartene «Tveit» eller «Birkeland». Sjekk også de andre toppturene i Birkenes!).

I den bratte og nesten uframkommelige *Bekkedalen*, som er nordvestre avgrensing på kartet vårt, var det ei lasterenne som gikk helt ned til elva. Den var mange hundre meter lang og hadde et fall på over 100m. *Lonemyra* kunne stemmes opp og bli ei stor tjønn.

Til Røynås-navnet knyttes en god del krigshistorie. Blant annet var det et våpenlager skjult i ei ur bare noen hundre meter fra dagens samlingsplass. Det var våpen som var kommet til Øynaheia i et fallskjermslipp fra England. Av forskjellige grunner ble noen av våpnene glømt og liggende i ura helt til 24. april 1984! En av dem som gjenfant lageret var Gudmund Vollan. Han var tidligere speider og o-løper og en av stifterne av orienteringsgruppa i Birkenes idrettslag, noe som fant sted 2. desember 1945. Les også heftet om den utrolige historia til Henry Aamo og Trygve Røynås da de betjente senderen «Haakon» vinteren 1944-45. (Birkenes historielag, 2018).

Litt om Øvre Røynås.

Gårdsbrukene på Øvre Røynås har fått navn etter beliggenheten i forhold til den opprinnelige hovedgården som ganske logisk kaltes «*Der heime*». Etter diverse delinger og fraskillinger er det nå fire bruk. De andre tre heter enkelt og greit «*Der oppe*», «*Der nere*» og «*Der henne*». De fleste husene har stått tomme i årevis, men nå er det bare *Der heime* som er ubebodd. Der er også bygningene borte, men et lagerbygg er reist på muren etter setehuset. De aller første husene lå for øvrig oppe i skråningen litt lenger mot sørøst, og der er store murer og rester etter blant annet landbruksredskaper.

Der heime fungerte som skole en del år i slutten av 1800-tallet. På det meste var det rundt 30 elever som kom fra gårder og husmannsplasser i omegnen. Noen hadde ganske lang skolevei, som ei jente fra Grunnevang som måtte gå over 3km gjennom skogen hver vei, men som fullførte sine sju år på folkeskolen uten en eneste dags skoft. (Grunnevang, se turkart «*Birkeland*»).

En severdighet er ei mektig og todelt eik som har en omkrets på ca 7m i brysthøyde, og som en gang under elgjakta ble brukt til å henge opp tre elger for slakting samtidig. Den kalles gjerne «*Røynåseika*», og den ligger godt an til å overta etter den mer berømte, men skrantende *Mollestadeika*. Den er merka med grønt kryss både på o-kartet og turkartet.

Birkenes idrettslag arrangerte SM i orientering på nytt kart på Øvre Røynås i 1980. Da var o-sporten på topp, – hele 540 løpere var med! Vår eminente tidtagersjef, Roald Lien hadde alt under kontroll. Han var for øvrig på heimebane siden han var eier av *Der heime* på det tidspunktet. Også året etter, 23. mai 1981, arrangerte vi kretsløp på Røynås. Det ble den unge venndølen Steinar Aas' gjennombrudd da han tok sin aller første seier i H21A.

(Kartet fra 1980 var for øvrig til liten nytte under utarbeidelsen av det nye kartet, siden nesten alt av vegetasjon var radikalt forandret).

Det kan også nevnes at femmilsløypa som skulle benyttes til NM på ski i 1975 passerte mellom husene på Øvre Røynås. På grunn av snømangel ble det arrangementet flytta til Flatebygd ved Evje, men den 16,7 km lange sløyfa med start ved Valstrand skole på *Birkeland* ble brukt i mange år seinere, blant annet til Birkenesløpet.

I områdene rundt Røynås var det mange husmannsplasser, noen av dem så gamle som fra 1600-tallet. Nå er det bare mer eller mindre synlige ruiner igjen. Innenfor det lille området som dekkes av det nye o-kartet kan de som vil gjøre seg kjent finne spor etter plassene *Stolen*, *Fladen*, *Bjelleheia*, *Lone* og *Tjønna*. *Stolen*, som er en omskriving av *Stølen*, lå veldig nær dagens samlingsplass. *Stolkeiva* er der du svingte av fra fylkesveien. Det som er igjen (pga veiarbeid) av ruinen etter *Fladen* er en post i dagens N-løype. Tobias *Fladen*, f. 1838, gjorde seg bemerkta ved å bli lærer, noe som slett ikke var vanlig av en fattig husmannssønn på den tida. På *Fladen* bodde også ei tid den kjente lokførereren på Lillesand – *Flaksvandbanen*, *Tønnes Have*.

For o-interesserte kan det også nevnes at en annen husmannsplass som opprinnelig utgikk fra Røynås heter *Indre Furåsen* og eies i dag av ingen ringere enn verdensmester i stafett og NM-grossist Håvard Tveite med aner fra Birkenes. Ei lita rød hytte står nå på deler av grunnmuren. (Ligger utenfor o-kartet, se turkart).

Øvre Røynås preges av et kulturlandskap med mange små jordlapper mellom fjellknausene og mengdevis av rydningsrøyser og steingjerder som forteller om tidligere generasjoners kamp for tilværelsen. Mange rydningsrøyser er så store at de er tatt med på o-kartet og kan benyttes til postdetaljer.

At det har vært bosetting på Røynås lenge vises ved at det finnes flere gravhauger fra førkristen tid.

En gjennomgående sti omtrent midt på kartet er den gamle hovedveien fra Have nede i dalen til Røynås. Den ble bygd nærmest på dugnad i 1856, men ble avløst av det som er nåværende fylkesvei i slutten av 1890-åra. Om den gamle veien heter det i bygdeboka: *«Veien var svært skral. Dei kunne skramle seg fram med karjol, men ikkje opp med lass på hjulføre»*. Under krigen ble denne veien brukt som skolevei for elever fra Øvre Røynås. Tyskerne hadde beslaglagt Åbål skole, og undervisninga foregikk i et privathus på Have. I dag benyttes stien til terrengsykling og turgåing.

Til dagens løpere: GOD TUR! (Se også PM)!

August 2020
Trygve Løland